

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

Извештај са међународног научног скупа

**„СТАЊЕ, МОГУЋНОСТИ И ПЕРСПЕКТИВЕ
РУРАЛНОГ РАЗВОЈА НА ПОДРУЧЈУ
ВЕЛИКИХ ПОВРШИНСКИХ КОПОВА“**

одржаног 24. и 25. априла 2008. године, у Бањи Врујци

Институт за економику пољопривреде из Београда у сарадњи са Општиним Мионица, Регионалном привредном комором Ваљево, Задружним савезом Београда, Привредном комором Београд, Регионалном привредном комором Нови Сад, ПД РБ „Колубара“ д.о.о. Лазаревац, Пољопривредним факултетом Земун, Пољопривредним факултетом Нови Сад, Економским факултетом Суботица, Институтом економских наука Београд, Институтом за примену науке у пољопривреди Београд, Пољопривредним институтом Републике Српске Бања Лука (БиХ), Пољопривредним факултетом Источно Сарајево–Република Српска (БиХ), Institut agronomique mediterraneen de montpellier (CIHEAM–IAMM)–France, Faculty of agro-food and environmental economics, academy of economic studies, Bucharest–Romania, Institute of agricultural economics, Bucharest–Romania, Institute of agricultural and food economics, Warsaw– Poland, Banat university of agriculture, Timisoara–Romania, Balkan environment association (B.EN.A.) Solun–Greece, Научним друштвом аграрних економиста балкана (НДАЕБ/БСААЕ) Београд, Балканском асоцијацијом за социологију села и пољопривредом Београд, организовали су међународни научни скуп „Стање, могућности и перспективе руралног развоја на подручју великих површинских“ који је одржан 24. и 25. априла 2008. године у Бањи Врујци.

У тематском зборнику који је штампан објављено је 63 рада са укупно 180 аутора од којих су 57 странци. Од укупног броја радова које је Научни одбор саветовања рецензирао и одобрио, било је 44 рада домаћих и 19 радова иностраних аутора. У зборнику апстраката који такође овог пута штампан објављено је 77 апстраката, 46 домаћих и 31 иностраних аутора.

Основна тема скупа је била стање, могућности и перспективе руралног развоја на подручју великих површинских копова јер је то веома актуелна проблематика у експлоатацији земљишта. Површински начин вађења сировина даје већу продуктивност, али изазива и велике и разнолике последице и проблеме. Уважавајући неопходност да се обезбеде потребне сировине с

једне стране и да се истовремено реше или бар ублаже проблеми које такве активности носе, с друге стране, примењују се специфичне активности из подручја диверзификације руралне економије, од користи за целокупну, али још више за локалну заједницу, дефинисане у складу са специфичним потребама, могућостима, и предиспозицијама руралне заједнице најприхватљивије за дати укупног и појединачног степена развоја.

Скуп је подељен у три секције.

Прва секција има 20 радова који су обухватили област агрокомплекса. Али по анализираној тематици она се може поделити и у следеће тематске целине: инвестиције, конкурентност, заштита животне околине, тржишни односи и комуникација.

У области која анализира **инвестиције** истиче се да у недостатку домаће акумулације, стране директне инвестиције представљају значајан извор финансирања економске активности у земљама у транзицији. Улазак страних компанија има ефекте како на економију земље домаћина, тако и на економију матичних земаља. Својим уласком на тржиште стране компаније подстичу економски раст и извозне потенцијале земље домаћина уколико у свој систем производње укључе локалне фирме и обезбеде пораст производње намењене, како домаћем тако и иностраном тржишту. Земље у транзицији могу, уз подршку страних директних инвестиција, да убрзају процес трансформације и тако скрате период кризе, неизвесности и ишчекивања, уштеде драгоцено време потребно за ревитализацију и опоравак. Улагања стратешких партнера омогућила би, не само прилив преко потребног капитала, већ и трансфер технологије, унапређење менаџмента и побољшање пословног имиџа. Крајњи резултат огледа се у унапређењу конкурентности предузећа.

Источноевропске земље које су завршиле са старим друштвеним и економским системом и кренуле путем тржишне економије суочавају се са низом великих питања, као што је недостатак средстава које могу преоријентисати њихову економију. Страни инвеститори су се показали као веома успешни власници, са огромним позитивним ефектима на раст продуктивности, обима производње, инвестиција у предузеће и сл. Донекле изненађујуће представља и чињеница, да су запажени и позитивни ефекти на пораст запослености у дужем периоду. Наиме, преузимање предузећа од стране иностраних инвеститора је по правилу доводило до значајне редукције броја запослених. Међутим, након спроведених промена, инвестиционих улагања и оспособљавања предузећа за конкурентно пословање на светском тржишту, запажа се тенденција пораста запослених и у овим предузећима.

Радови прве секције који анализирају **конкурентност** наглашавају значај знања и иновација као извора конкурентности. Наиме, многе земље покушавају да постану конкурентне, међутим само малом броју то заиста и успева. Економије које прецењују значај развоја базираног на основним факторима и условима производње и које немају оријентацију ка иновацијама, налазе се по правилу у зачараном кругу сиромаштва. Да би га превазишле оне морају да подижу ниво знања и развију своје капацитете да постану ефикасни. У овој тематској области указује се на путеве унапредјења конкурентности мање развијених земаља као што је и република Србија. Сазнање о томе омогућиће овим земљама да побољшају своју конкурентску позицију унутар постојеће технолошке основе, односно технолошке основе која се може увести као модел или парадигма за њихов даљи развој и повећање њихове конкурентности. Конвенционални поглед на изворе конкурентности највећу пажњу придаје контроли екстерних фактора производње, као што су природни ресурси, рад и капитал, па у конкурентској утакмици побеђују они који имају тзв. компаративну предност, односно вођство у трошковима. Међутим, у информатичкој економији тежиште конкурентности се помера од екстерних фактора ка знању, иноформацијама, стратегијама и пословном амбијенту. Сходно томе, кључно питање развоја сваке националне економије постаје стварање услова за брз и одржив раст продуктивности коришћењем нових, софистицираних извора конкурентске предности.

Тематска област која се бави **заштитом животне околине** указује да је негативан утицај на околину немогуће уклонити, али да се исти може смањити активностима које враћају виталност датом подручју. Економски развој свих држава подразумева све веће искоришћавање необновљивих извора енергије као што су угаљ и нафта, тако да је сасвим очигледно да ће утицај на животну средину у будућности бити све израженији. Површинска експлоатација минералних сировина, доводи до потпуног уништења биљног покривача на датим подручјима. Последишно, указује се на негативне утицаје експлоатације минералних сировина на животну средину, као и на значај процеса рекултивације у обнови нарушених екосистема. Производна активност и потрошња човечанства је везана са искоришћавањем природних ресурса. Док је производни потенцијал човечанства био низак, природа је асимилирала отпад и успостављала равнотежу. Са експоненцијалним растом производног потенцијала и потрошње човечанства ова равнотежа је нарушена, што негативно утиче на квалитет живота човека. За решавање многих проблема отпада постоје техничко-технолошка решења. Њихова примена се међутим судара са ригидним економским ограничењима. Рударске активности су до те мере деградирале земљиште да је оно постало неодговарајуће за било коју алтернативну употребу. Напредак према одрживом развоју се може учинити

преко остваривања додатне вредности у условима еколошког, социјалног и економског напретка друштва и државе као целине. Придржавајући се принципа одрживог развоја, потребно је разморити креативне могућности употребе великих отворених површинских копова на неким локацијама за комерцијалне и рекреационе сврхе или рибњаке. То би могло да пружи значајан допринос економској виталности и интегрисаности рударских насеља. Због тога је неопходно опоравити и очистити површинске копове у Србији. Такође, истиче се да се земљиште као необновљиви природни ресурс може оцењивати само ако се посматра и у дугом и у кратком року. Динамика деградације и ненаменског претварања пољопривредног земљишта у непољопривредно, релативно је интензивна. Ако би се наставила таква динамика, у наредних неколико деценија више од једне трећине ораница у свету може бити изгубљено или уништено.

Радови прве секције који се баве анализом **тржишних односа** указују на значај права потрошача, при чему се посебна пажња придаје интеграцији потрошача у ЕУ и дистрибуцији прехранбених производа. Такође, истиче се да економска пропаганда треба да буде законита, културна, поштена и заснована на реалним чињеницама, да буде заснована на поштовању потрошача и друштва и да поштује опште принципе лојалне конкуренције у пословној средини. Европско законодавство је врло стриктно у погледу сигурности производа намењених потрошачима. Један општи захтев европског законодавства је да сви производи продати на подручју ЕУ буду безбедни. Ако нека компанија открије да је неки производ са тржишта несигуран, има легалну обавезу да о томе информисе ауторитете из држава чланица које су оштећене. Ако, пак, производ представља значајну опасност, компанија треба да се побрине о повлачењу истог са тржишта и од потрошача који су купили тај производ. Истраживање је обухватило и проблем дистрибуције прехранбених производа у Европи, као и утицај глобализације на постојеће канале дистрибуције прехранбених производа. Упоредо са ширењем глобализације и транснационалних компанија, дошло је и до повећања преокупације око компоненти маркетинг микса, нарочито по питању регулатива о дистрибуцији. Током 90-их година прошлог века карактеристика у ланцу прехране је била да су произвођачи били транснационални, док се дистрибуција користила традиционалним маркетинг системима. Данас, модерна трговина није више ограничена на градско тржиште средње класе, већ се убрзано редефинише у динамичан систем дистрибуције и шири своје активности на масовну популацију. Трендови у модерној трговини доводе до формализације односа у оквиру ланца дистрибуције кроз разне врсте уговора, и на тај начин доводе у питање одрживост традиционалних произвођача и трговаца.

Последња група радова прве секције бави се **комуникацијама** између учесника који учествују у пољопривредним комуникацијама и развоју лидер програма. Што се тиче комуникација аутори постављају себи за циљ да обухвате факторе који утичу на подстицање конфликта како унутар, тако и ван пољопривредних експлоатација, да идентификују структурне чиниоце који могу одредити појаву конфликта и не последње важно, да покушају да представе начине на које може бити коришћена комуникација у конфликтним ситуацијама употребом одређених тактика за решавање конфликта и то најефикаснијим инструментом названим комуникација. Такође, наглашава се значај етике у менаџерској комуникацији у домену пољопривреде. Етичка схватања су на разне начине важна за економску активност. Све оно што се догађа у економији зависи од могућности оних који се њоме баве, а на њихове могућности на један природан начин утиче етика којом зраче. На један парадоксалан начин, иако су наука и техника успеле да последњих година учине револуцију наших могућности у преносу информација, ипак, капацитет међусобне комуникације је опао. Последњи рад у овој секцији бави се анализом Лидер Програма којим ће се допринети уравнотеженом развоју руралних области и убрзању структурног побољшања у Европи. Лидер приступ има за циљ оснажавање територијалне повезаности и имплементацију интегрисаних активности, које треба да подрже диверзификацију и развој руралне економије ради добробити заједнице.

Друга секција обрађује тематику заштите животне околине, руралног развоја, површинских копова, рекултивације земљишта, као и питања руралног туризма. Највећи број аутора друге секције пажњу је посветило потенцијалима и могућностима даљег руралног развоја. Секција има укупно 22 рада.

Убрзани ток индустријализације који је имала наша земља након Другог светског рата је већ почетком седамдесетих година исцрпео основне генеричке снаге друштва. Даљи правци интезивирања привредног раста и развоја су тражени у терцијарном сектору. Међутим, он није био у стању да обезбеди жељени обим и динамику привредног раста и развоја, тако да се привреда већ средином осамдесетих нашла у колапсу. Због познатих догађаја са почетка деведесетих и уопште целе декаде која је следила, ми се данас налазимо у незавидном положају. За све време пољопривреда је била неправедно занемаривана и запостављана. То је занчило свесно одрицање од свих предности које би имали да смо водили избалансиран укупан привредни развој. Наша земља има веома респектабилне ресурсе за рурални развој. Ово, пре свега, имајући у виду две чињенице, укупну територију коју заузимају рурална подручја (више од 80%) и укупан број становника који живи на њима (према попису из 2002. године 43,6%).

У оквиру радова везаних за **заштиту животне средине** аутори прате и мере учинак заштите животне средине, наводећи да све врсте организација (компаније, корпорације, фирме, предузећа, органи власти или институције итд.) морају да се труде да постигну и покажу свој учинак у заштити животне средине контролисањем својих активности, производа, и услуга, континуирано мерећи и пратећи њихов утицај. Ово је између осталог и условљено правном регулативом, како домаћом тако и Европском.

После Другог светског рата, током деценија које су следиле, концепција **руралног развоја** се мењала и развијала: од консолидације земљишта и развоја инфраструктуре, преко националних програма за подршку фармерима, до креирања политике ЕУ у области пољопривреде. 70-их година тренд је био обнова села, 80-их заштита природе, 90-их пажња је стављена на структурне фондове ЕУ за рурални развој. Посебан акценат на рурални развој и регионални менаџмент започео је, такође, деведесетих година и актуелан је све до данашњих дана.

Проблеми руралног развоја закупили су пажњу великог броја аутора ове секције. Аутори му приступају на различите начине, нудећи велики број решења за његово подстицање. Различитост иде од мера везаних за економску, аграрну, фискалну и монетарну политику, до сугестија везаних за рурални туризам. У радовима аутора из иностранства пажња је ствљенена и на мере које би довеле до достизања задовољавајућег нивоа који би био у складу са стандардима и прописима Европске уније. Такође, сугеришу се и мере подршке које би свакако допринеле убрзавању овог процеса.

У радовима који се односе на **површинске копове и рекултивацију земљишта** аутори указују на процесе и узроке деградације земљишта. Као мера превазилажења свих евентуалних нежељених консеквенци, сугерише се између осталог и на пошумљавање угрожених земљишта, како би се спречили сви деградацијони процеси. На овај начин би се допринело заштити животне средине, јачању сировинске базе дрвне индустрије, чиме би се створиле могућности развоја ових подручја. Такође, велики број аутора указује на импликације деградације природних ресурса на рурални развој. Наводе да се површински копови значајно одражавају на живот руралног становништва. Стратегија руралног развоја, како наглашавају, се мора прилагођавати специфичним условима екстремног деградирања природних ресурса и измене друштвено-економских услова живота руралне популације. Површинском експлоатацијом минералних и рудних богатстава долази до уништавања великих земљишних површина, па без обзира на то колико је рекултивација као процес скуп, сложен и дуготрајан, за њом постоји велика потреба и неопходно ју је спроводити. На овај начин они указују на једино до сада

могуће решење превазилажења незадовољајућег стања које иста има на животну средину.

У оквиру радова који се односе на рурални туризам аутори се баве моделом развоја **агро-еколошког туризма**. Наводе да за развој руралних подручја у Србији треба искористити могућности које нуди туризам, уз поштовање и очување специфичности појединих регија. Туризам је данас грана привреде с највећом стопом развоја. Почеци овог новог прилаза искоришћавања руралних површина су присутна и на територији града Суботице. Организовано је заједничко приказивање заштићених подручја, едукација о новом начину живота на заштићеним природним добрима, са посебним освртом на укључивање локалног становништва поменутих простора у ове активности.

Хетерогеност у приступу задатој проблематици указује да је проблематика врло актуелна и да се налази готово на самом почетку. Отуда се оправдано може очекивати да је ово само сегмент у укупном истраживању које ће дугорочно имати велики значај на планирање и развој руралних подручја, а нарочито оних који имају проблеме са деградацијом земљишта због површинских копова.

Трећа секција садржи укупно 19 радова аутора из земље и иностранства. Презентовани радови разматрају проблематику биљне и сточарске производње.

Највећи број радова тематски је везан за **ратарску производњу**, образлажући могућности рекултивације деградираних земљишта у реонима у којима постоји неки облик рударске активности (површински копови). У већини радова су анализирани могућности унапређења производње ратарских усева на земљиштима која су већ у процесу биолошке рекултивације, процењују се шансе за повећање плодности земљишта процесом микробиолошке фиксације атмосферског азота, као и утицаји вештачких ђубрива на остварене приносе различитих пољопривредних култура. Доминира запажање да узгајање ораничних усева у процесу биолошке рекултивације на напуштеним локацијама површинских копова, поред изванредног доприноса заштити животне средине, даје и могућност за мултифункционалном валоризацијом експлоатисаних површина. Такође, скреће се пажња на чињеницу, да накнадно остварени економски ефекти производње житарица или биомасе (добијене од стране биљака широког спектра употребе) нису занемарљиви.

Одређен број радова ове секције односи се на разматрања у сфери **производње лековитог биља**. Они указују на тренутно стање унутар ове производње у Републици Србији, посебно истичући значај ма ког облика кооперације у ланцу снабдевања сировинама биљног порекла. Наводи се чињеница да је

велики део територије Републике Србије незагађен и стога погодан за плантажну производњу квалитетних сировина биљног порекла, које се могу извозити и понудити иностраном тржишту, уколико би се испунили сви захтевани услови у погледу квалитета. Такође, скреће се пажња да поред плантажне производње у нашим условима постоје и могућности за развијање сакупљачке делатности. Ова активност би уз правилно организовање и поштовање актуелних прописа из области очувања биодиверзитета могла допринети економском развоју одређених крајева Србије. С обзиром да је потражња за сировинама биљног порекла (лековито биље) на светском нивоу у константном порасту, обезбеђењем одговарајућих сертификата (гаранти квалитета производа), јавила би се шанса за њиховим пласирањем на инострана тржишта уз остваривање значајно већих профита.

У складу са темом научног скупа, аутори анализирају разне варијанте **процеса биолошке рекултивације нарушених земљишних комплекса**. Објашњава се како све фактори као што су ђубрење, генотипске и фенотипске карактеристике биљних врста, инокулација семена азотофиксаторима и остали, утичу на раст и развиће биљака, а самим тим и успешност процеса рекултивације земљишта. Обсервирају се карактеристике значајних биљних култура, и како се дате биљне врсте могу искористити у процесу обнављања и унапређења животне средине која нас окружује. Већина аутора указује на присутност чињенице константног смањења количине квалитетног земљишта погодног за биљну производњу, односно описују процесе који би могли поспешити обнову земљишта, као што је то случај са процесом азотофиксације, који значајно обогаћује тло елементима неопходним за раст и развиће биљака. Анализирају се системи ђубрења, који при гајењу појединих ратарских култура и травних формација утичу на параметре биогености земљишта и већу микробиолошку активност земљишта у процесу бржег формирања елемената земљишног потенцијала. Поред свега, велики број аутора, експерименталним истраживањима и анализом тако добијених података, закључује да је правилан избор биљних врста један од најзначајнијих фактора одговорних за процес успешне рекултивације нарушених подручја.

Део радова односи се на могућности селекције економски значајних **биљних врста** и стварања високо продуктивних генотипова неопходних за повећање приноса усева, при чему се посебно скреће пажња на напоре усмерене ка одабиру перспективних линија, које имају изражене способности азотофиксације, па стога могу убрзати процесе обнављања површинских земљишних слојева.

Радови везани за **област сточарске производње**, углавном се односе на актуелна питања унутар говедарске производње, те могућности њеног будућег унапређења кроз увођење савремених технологија. Као упечатљив пример се

наводи коришћење актуелних софтвера, којима се ствара база података са свим релевантним дешавањима у процесу производње на фарми. Софтвер омогућава праћење комплетног производног процеса, бележи његове основне параметре, те њиховом анализом омогућава добијање резултата и писање извештаја, на основу којих би менаџмент фарме лакше дошао до неопходних управљачких корака који би допринели повећању продуктивности фарме.

Неоспорна важност резултата истраживања садржаних у радовима о значају процеса рекултивације са становишта заштите животне средине, огледа се у томе да се поједини закључци могу употребити при избору рекултивационих мера не само у Србији већ и у осталим државама. Поред тога анализиране теме важне су са становишта доприноса базичним научним истраживањима у области пољопривреде. Радови, у највећем броју поткрепљени експерименталним резултатима, требало би да подстакну даља истраживања у области биолошке рекултивације деградираних земљишних површина. Значај добијених резултата је утолико већи уколико посматрамо актуелност биолошке рекултивације површинских копова не само из разлога поштовања одговарајућих закона, већ и због обавезе према садашњим и будућим генерацијама у погледу очувања квалитета животне средине.

Највећи број радова припремљених за овај скуп су саставни део истраживања на пројекту **149007- Мултифункционална пољопривреда и рурални развој у функцији укључивања Републике Србије у Европску унију**, који се реализује у периоду 2006-2010. година, а који финансира Министарство науке републике Србије.

Уредници

Проф др Драго Цвијановић

Др Владана Хамовић

Др Јонел Субић